

KARISMAATTINEN KOHTALOTAR VARASTAA SHOW'N

Radio Suomen kesäsarjassa *SF-tähtiä ja tähdenlentoja* muistellaan taas Suomalaisen elokuvan studiokauden ikimuistoisia tähtiä. Muisteltujen tähtien joukkoon lukeutuu Lea Joutsenon pirteä ja sanavalmis *flapper*-hahmo.¹ Yle TV1 esitti sarjan Lea Joutsenon elokuvia loppuvuodesta 2013 ja keväällä 2014.

Vaikka modernin komediaelokuvan suuntaviivat muotoiltiin Suomessa jo 1930-luvun puolivälissä, Lea Joutsenon tähdittämät 1940-luvun komediat olivat leimallisesti nimenomaan sota-ajan elokuvia. Elokuvien vauras, kaupunkilainen elämänmeno ja Lea Joutsenon esittämä pirteä lapsinainen ilmentävät huolettomuutta, joka oli omiaan huojentamaan kotirintamalla taistelleiden naisten taakkaa. Lea Joutsenon, Kersti Bergrothin ja Valentin Vaalan yhteistyössä syntyneiden komedioiden viehäytys onkin yhdistetty paitsi elokuvien kepeään tunnelmaan myös kuluttamiseen liittyviin kuvitteellisiin mielihyviin osana sota- ja pula-aikojen henkistä huoltoa. (Koivunen 1995, 207, 219; Koivumäki 2010.)

Anu Koivunen (1995, 205–206; Koivunen 1993, 541–547) on yhdistänyt 1940-luvun modernin komedian myös naisen asemassa ja mahdollisuuksissa tapahtuneisiin muutoksiin, joita teollistumisen ja kaupungistumisen synnyttämät murrokset aiheuttivat. Modernin komedian tärkein tunnusmerkki on sen päähenkilö: vauhdikas, älykäs, sanavalmis ja aktiivisesti oman elämänonnensa eteen toimiva nuori nainen, joka koettelee (etenkin agraariyhteisön hänelle asettamia) sukupuolirooli- ja käyttäytymismalleja – ja talttuu lopulta romanssin kaavaan. Koivusen mielestä kuvaavia ovatkin Lea Joutsenon roolihamoissa ruumiillistuvan *flapper*-hahmon saamat diminutiivilempinimet: neiti Tuittupää, dynamiittityttö ja neiti Äkkiotteinen tuntuvat kukin korostavan, että rooliodotuksia vastaan kapinoiva nuori nainen on oikeastaan kiukutteleva lapsi (Koivunen 1993, 543).

Erotuksena amerikkalaisesta *screwball*-elokuvasta suomalaisen modernin komedian naispäähenkilöllä ei ole tasavahvaa miespuolista

¹ *SF-tähtiä ja tähdenlentoja – Lea Joutseno*. Yle Radio Suomi es. 10.7.2014.

partneria. Kuten Koivunen (1993, 544) huomauttaa, poikamainen Tapio Nurkka, jäyhä Tauno Majuri ja lauhkea Tauno Palo ovat statistoja suhteessa Lea Joutsenon esittämiin energisiin poikamiestyttöihin. Elokuvin *Morsian yllättää* (1941), *Varaventiili* (1942) ja *Viikon tyttö* (1946) tasavertainen vastapari löytyy Joutsenon esittämän lapsinaisen avio- onnea uhkaavan *femme fatale* hahmosta. Hanna Tainin, Anna-Liisa Hämeensalon ja Rakel Linnanheimon esittämien rakkaudennälkäisten kohtalottarien kautta elokuvia voi tulkita paitsi modernin naisen avioliittoon kesyttämisen kuvauksina myös naisen seksuaalisuuteen kohdistuvana kontrollointina. Vaikka modernin komedian kohtalok- kaat naissivuosat on kirjoitettu karikatyyrimäisiksi, on huomattava, että myös komedian traagiset naishahmot ovat päähenkilöiden tavoin ”älykkäitä”, ”sanavalmiita” ja ”aktiivisesti oman elämänonnensa eteen” toimivia nuoria naisia. Komedian päähenkilön tavoin he liik- kuvat yksin ja toimivat vapaasti ja itsenäisesti. Elokuvin *Morsian yllättää* Hanna Tainin *femme fatale* -hahmo Asta Jokimaa on Joutsenon esittämän Leilan sulhasen, Lauri Honkatien (Tauno Majuri) entinen rakastettu, joka esittää vanhan rakkauskirjeen todisteeksi (korostetun seksuaalisen) suhteen jatkumisesta. Elokuvin *Varaventiili* Joutse- non esittämän opettajattaren kilpasiskoksi kirjoitettu Ester Lippo (Rakel Linnanheimo) teeskentelee sairastunutta saadaksesen tavata Tapio Nurkan esittämää nuorta kunnanlääkärinä ja pukeutuu ohueen, kaula-aukon anteliaasti paljastavaan yöpaitaan. *Viikon tytössä* kontto- risti Terttu Mökönen (Anna-Liisa Hämeensalo) tavoittelee omakseen tehtaan työnjohtaja Antti Aholaa (Tauno Palo) ja siirtää kellonviisaria taaksepäin sabotoidakseen Aholan ja Joutsenon esittämän Raija Leh- don välille muodostuvan romanssin.

Klassisten *film noir* -elokuvien kohtalottarien tavoin 1940-luvun modernin komedian kohtalokkaat naishahmot ovat paitsi päämäärätie- toisia ja aikuisia myös avoimen seksuaalisia. Ja kuten *noir*-elokuvin, myös modernissa komediassa rakkaudenkaipuusta, seksuaalisuudesta ja suorasukaisesta miehen tavoittelusta rangaistaan. Kulttuurisena preferenssinä esitetään, että naisen tulisi olla lapsekas, maanlähein- nen ja seksuaalisesti naiivi. Traaginen kohtalotar ei löydä modernin komedian tarinakaavassa rinnalleen kumppania vaan jää yksin itke- mään. Katsojan osaksi jää tuntoa vahingoniloa ”pahan” naishahmon osattomuudesta.

Nykykulttuurissa hyvän ja pahan yksioikoista erottamista tyypilli- sempiä ovat roolihahmot, joissa hyvä ja paha, pimeys ja valo, kyltymät- tömyys ja kokemattomuus kamppailevat yksittäisen hahmon sisällä. Kohtalokkaat, päämäärätietoiset, moraalisesti ristiriitaiset, avoimesti seksuaaliset, pimeitä puoliaan väläyttelevät naishahmot ovat viattomia lapsinaisia kiinnostavampia. Televisiossa tämä tendenssi näkyy niin nuorten suosimissa fantasia- ja kauhuelementejä hyödyntävissä viime vuosien menestysarjoissa *True Blood* ja *Vampyyripäiväkirjat* (Hakola 2011) kuin kevään 2014 kotimaisissa tv-lanseerauksissa *Mustat lesket* (Nelonen) ja *Nymfit* (MTV3).

Tämän *Lähikuvan* numeron aiheena ovat elokuvan ja television *femme fatale* -naishahmot ennen ja nyt. Teemanumeron artikkelit osoittavat, että *femme fatale* -käsitteellä on käyttövoimaa, joka ylittää eri mediumien, genren ja historiallisten kontekstien rakentamat rajat.

Kokonaisuuden avaa Anneli Lehtisalon artikkeli kotimaisista elämäkertaelokuvista, joissa on viime vuosina kiinnostuttu suurmiesten ja kansallissankareiden ohella traagisista naiskohtaloista. Lehtisalo tulkitsee naiselämäkertojen yleistymistä osana elämäkertaelokuvan modernia käännettä. Toisen maailmansodan jälkeen yleistynyttä modernia elämäkertaelokuvaa leimaa aiempien myyttien ja sankarikuvi- en murtaminen. Päähenkilöiksi valikoituvat ovat traagisia hahmoja, patologisia persoonia, marginalisoitujen ryhmien edustajia: esiin nousevat naiset sekä etniset ja seksuaaliset vähemmistöt. Lehtisalo tarkastelee artikkelissaan modernin elämäkertaelokuvan piirteitä sota-ajan suomeen sijoituvissa naiselämäkertaelokuvissa *Kuulustelu* (Suomi 2009) ja *Hella W* (Suomi 2011). Elokuvi- en henkilökuvausta ja ennakkojulkisuutta analysoimalla Lehtisalo pohtii, tuottaako naisten nostaminen päähenkilöiksi uudenlaisia elokuvatarinoita elämästä ja yksilöstä.

Kuten 1940-luvun modernin komedian kohdalla, *femme fatale* -hahmon tunnistaminen vaatii toisinaan näkökulman vaihtamista päähenkilöstä sivuhenkilöihin. Elina Tanskanen käsittelee artikkelissaan 1990-luvun suosittujen *Buffy*- ja *Noitapiiri*-tv-sarjojen noitahahmoja kohtalokkaan pahan naisen moderneina ilmentyminä. Tanskanen jäljittää ideologisia mekanismeja noitanaisen diskurssin takana aikana, jolloin feministiset voimanaset nousivat populaarikulttuurin kesku- hahmoiksi. Perinteisesti noituus on yhdistetty kulttuurin tarpeeseen käsitellä naisiin liittyviä pelkoja. Samankaltaisia funktioita liittyy myös vuosituhat- varten populaarikulttuurin noitiin: taikavoimat leimataan tarinoissa kantajaansa turmeleviksi ja naisten tosiasial- lista liikkumavaraa kaventaviksi. Tanskanen näkee noitahahmoissa kuitenkin myös positiivisia elementtejä. Noitahahmot ovat naisia, joiden elämä ei pyöri miesten ympärillä, vaan joiden elämänkohtalot ratkotaan kohtaamisissa toisten naisten kanssa.

Myös Kaisu Hynnä kohdistaa katseensa naishahmojen väliseen dynamiikkaan. Hynnä tarkastelee katsauksessaan puvustuksen rakentamaa spehtaakkelinaiseutta elokuvissa *Miss Kovi*s (USA 2006) ja *Paholainen pukeutuu Pradaan* (USA 2006) ja nostaa esiin naisen naiseen kohdistamaa katsetta kuvaavan pystypanoroinnin merkityksen. Spek- taakkelinaiseuteen sisältyy *femme fatalen* ristiriita: hahmoilla on valta vetää puoleensa huomiota, mutta kameran fetisoiva katse voi tehdä hahmoista myös vitsin kohteen. Kokonaisuuden päättää Tytti Ranta- sen katsaus Jacques Demyn elokuvien kohtalokkaista naishahmoista. Rantanen kiinnittää huomiota Demyn elokuvien yksittäiset teokset ylittävään teoskokonaisuuteen, josta katsoen yksittäisten hahmojen tarinat jatkuvat ja roolit kääntyvät. Teoskokonaisuuden tason tarkas- telu osoittaa, että Demyn elokuvien loppu ei ole koskaan ehdoton tai lopullinen eivätkä ikoniset, myyttiset naishahmot säästy ajan kulun tuomalta muutokselta. Ajan kulua uhmaa *Lähikuva*-lehti, joka ilmestyy muhkeana kaksoisnumerona seuraavan kerran loppuvuodesta 2014.

Tampereella 28.6.2014
Laura Saarenmaa

Kirjallisuus

Hakola, Outi (2011) Viettelevät, saalistavat ja rakastuneet vampyyrit. *Lähikuva* 24:1, 7–27.

Koivunen, Anu (1995) *Isänmaan moninaiset äidinkasvot. Sotavuosien suomalainen naisten elokuva sukupuoliteknologiana*. Turku: SETS.

Koivunen, Anu (1993) Tet-Lea-Valentin. 1940-luvun moderni komedia. *Suomen Kansallisfilmografia 3, 1942–1947: Vuosien 1942–1947 kotimaiset kokoillan elokuvat*. Suomen Elokuva-arkisto, Kari Uusitalo et al. (toim.) Helsinki: Painatuskeskus 541–547.

Koivumäki, Emilia (2010) Edesvastuullisia perhosia. Pukeutumistyyli sosiaalisen aseman rakennusvälineenä. *Lähikuva* 23:1, 56–63.